

РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛІСОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ ГАЛУЗЕВОЇ КООПЕРАЦІЇ

© Марчук Л.В., 2005

Розглянуто існуючі підходи у сучасному менеджменті до проблем регулювання трансформації підприємств на засадах галузевої кооперації. Визначені основні критерії для оцінки та методичні підходи до пошуку та вибору партнерів для галузевого кооперування під час трансформації та регулювання трансформації лісопромислових підприємств.

The reviewed present approaches in modern management to problems of regulation of transformation of firms on the basis of branch cooperation. Definite basic yardsticks for an estimation and methodical approaches to looking up and selection of the associates for branch cooperation during transformation and regulation of transformation of timber industry firms.

Постановка проблеми. Галузева кооперація – це налагодження стійких виробничо-технічних, науково-проектних, постачальницько-збутових зв'язків підприємства з галузевими суб'єктами господарювання з метою забезпечення належних умов для результативності внутрішніх та зовнішніх перетворень у трансформацію. Кооперація передбачає формування та використання синергічного ефекту від об'єднання зусиль підприємства у різних бізнес-процесах підприємств [1, с.53]. Відповідно до синергічної теорії позитивні зрушення у кооперуванні компаній можна поділити на два типи: операційні й фінансові синергії [2, с.124–132; 3, с.45].

Відкритим питанням при цьому залишається відбір потенційних партнерів для інтеграційних трансформацій. У цьому контексті набули розвитку численні „бенчмаркінгові” підходи до економічного оцінювання результатів діяльності підприємств. Одним з підходів, який можна застосовувати для економічного оцінювання трансформації підприємств, є певні класифікації підприємств. Розглянемо приклад класифікування підприємств лісообробної промисловості за рівнем фінансової стабільності та інвестиційної привабливості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У 1990-ті роки рівень концентрації лісогосподарського виробництва через різні причини зменшився. Однак навіть в умовах економічної стабільності рівень концентрації не є стабільним і не завжди має чітко виражену тенденцію до зростання або зниження. У зв'язку з цим для визначення оптимальної концентрації лісогосподарського виробництва та формування підрозділів та органів управління компаніями цієї галузі важливе значення має такий показник, як лісова площа. Цей показник, який характеризує рівень концентрації лісогосподарського виробництва, найпридатніший для пошуків оптимальних розмірів підприємств лісового господарства. Одним з напрямків пошуку оптимальних розмірів лісових підприємств за показником лісова площа може слугувати глибше вивчення зарубіжного досвіду ведення лісогосподарського виробництва. Такий шлях пошуку спричинений складністю побудови економіко-математичної моделі оптимального розміру лісового підприємства через велику кількість факторів, що впливають на його величину [4, с.6].

Основні фази процесу галузевого кооперування такі: а) встановлення цілей, оцінка переваг та недоліків кооперування; б) рейтингування підприємств–потенційних партнерів; в) проведення переговорів та формування креативних команд спеціалістів; г) формування договірних або корпоративних відносин для скріплення кооперативних зв'язків; д) налагодження ефективної системи оперативного та стратегічного управління спільною діяльністю.

Формулювання цілей статті. В умовах налагодження кооперування дуже важливо правильно визначити об'єкти, в які слід вкладати кошти для їх трансформації та модернізації. Основною умовою регулювання трансформації підприємств лісообробної промисловості шляхом кооперування їх діяльності є висока ймовірність досягнення ними належної рентабельності виробничо-господарської діяльності через ефективне використання виділених або залучених фінансових ресурсів. Основним є врахування показників економічного зростання, фінансової стійкості, ринкового положення та економічної ефективності потенційних партнерів для кооперування.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи пропоновану концепцію регулювання трансформації лісообробних підприємств, слід забезпечити чітку класифікацію їх за рівнем фінансової надійності, яка і повинна визначати оптимальні показники доходності та ризиків інвестування. Така класифікація повинна забезпечити ранжування підприємств, зважаючи на аналіз окупності капіталу, фактичні параметри діяльності, які характеризують їх виробничо-технічний потенціал, їх ринкову позицію та ефективність менеджменту. До інвестиційних виробничо-технічних параметрів можна зарахувати: рівень зношеності основних виробничих фондів, рівень новизни технології, показники ефективності використання матеріально-технічних та трудових ресурсів тощо. Ринкову позицію підприємства можна оцінити на базі таких показників, як частка ринку, яку займає підприємство, рівень якості і конкурентоспроможності його продукції, обсяг реалізації виробів, наявність та потужність каналів збуту. Ефективність менеджменту можна визначити через рівень фінансової стабільності підприємства, розмір одержаного прибутку, показники рентабельності продажу і капіталу, своєчасність та якість виконання замовлень.

Для проведення класифікації підприємств пропонуємо використати матричний метод. З виділенням двох груп підприємств: підприємства, які мають показники рівні або нижчі ніж середньо-галузеві, та які мають показники вищі ніж середньо-галузеві. Основою для такого групування можна взяти: за виробничо-технічними показниками – рівень зношеності основних фондів; за оцінкою ринкової позиції – частку його на ринку; за ефективністю менеджменту – рівень його фінансової стабільності. Такий вибір зумовлений простотою їх розрахунку та наявності стандартної і надійної інформаційної бази для їх розрахунку, враховуючи офіційну звітність та дані управлінського обліку у разі оцінки в межах об'єднання підприємств.

Такий підхід може бути оправданим, тому що частка ринку, тобто відносний обсяг продажу продукції даного підприємства, повною мірою відображає і поточний попит на його продукцію, її якість і конкурентоспроможність, характеристик життєвого циклу підприємства за всією номенклатурою продукції, передбаченою виробничою програмою.

Зважаючи на це, а також на допустимість і достатність двомірної параметризації за названими вище показниками, для цілей селекції підприємств можливим є використання принципу їх групування відповідно до загальних ідей, поширених в західній маркетинговій концепції, реалізованій у матриці Бостонської консалтингової компанії (БКГ). У такій матриці вся сукупність підприємств диференціюється за чотирма групами з певною комбінацією ознак, за якими їх групують. У нашому випадку вона буде мати вигляд (табл.1) [5, с.47–50].

Таблиця 1

Матриця оцінювання підприємств лісообробної промисловості за часткою ринку та якості виробничо-технічного потенціалу

	Знос основних фондів нижче середнього рівня	Знос основних фондів вище середнього рівня
Частка на ринку вище середньої	1	2
Частка на ринку нижче середньої	3	4

У результаті одержимо чотири групи підприємств, першу з яких становитимуть підприємства з рівнем зносу основних фондів нижчим середньогалузевого рівня та сильною ринковою позицією,

другу – підприємства з таким же виробничо-технічним рівнем, але з слабкою ринковою позицією, тобто з часткою ринку нижче від середньогалузевої. Третю групу становитимуть підприємства з високим рівнем зносу основних фондів та сильною ринковою позицією, а четверту – підприємства з таким же рівнем зносу, але з слабкою ринковою позицією (рис. 1).

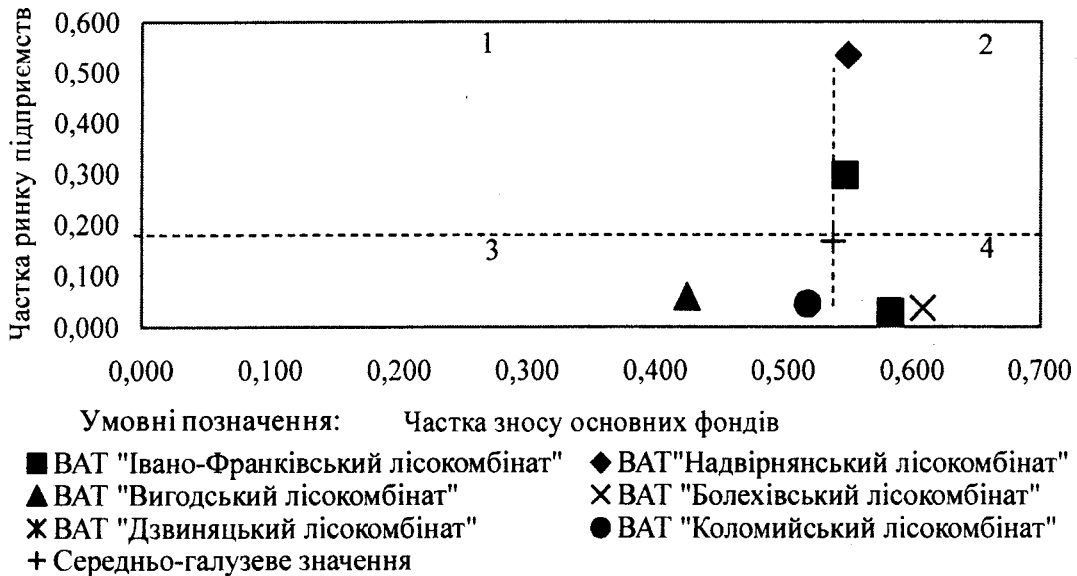

Рис. 1. Результати матричного рейтингування підприємств лісопромислового комплексу Ів. Франківської обл. станом на 2002 р.

Така класифікація є досить обґрунтована для її використання при підготовці управлінських рішень щодо кооперування діяльності лісопромислових підприємств, розподілу наявних інвестиційних ресурсів і може слугувати базою для наступного етапу селекції підприємств. Так, підприємства, які потрапили в першу та четверту групи, можуть бути виключені з числа претендентів для кооперування. Підприємства першої групи – за причиною невикористання усіх можливостей власного менеджменту, а підприємства четвертої групи – у зв'язку з їх безперспективністю та потребою значних фінансових ресурсів для проведення трансформаційних процедур.

Підприємства, які становлять другу і третю групу на наступному етапі селективного відбору аналізуються на предмет можливості маловитратної трансформації, яка передбачає екстенсивний характер заходів санації, в основному спрямованих на підвищення ефективності маркетингу, впровадження прогресивних методів управління, продажів дочірніх підприємств і часток капіталів іншим фірмам, тимчасової консервації капітального будівництва, реструктуризації боргових зобов'язань шляхом перетворення короткострокової заборгованості в довгострокові позики, зменшення частки постійних витрат у структурі собівартості продукції, диверсифікація виробництва тощо.

Для вибору варіанта санації на другому етапі селекції ці підприємства доцільно групувати в матриці БКГ за показниками їх частки на ринку та рівнем фінансової надійності. Причому, за останнім показником першу групу становлять підприємства з абсолютною і нормальною фінансовою стійкістю, а другу – з нестійким і кризовим станом.

Фінансова стійкість підприємства залежить від економічного та науково-технічного розвитку підприємства, який своєю чергою залежить від низки інших факторів [6, с.83–88]. Здебільшого керівництвом підприємств враховуються такі основні фактори: адаптація фінансової та бухгалтерської звітності до міжнародних стандартів, оскільки підприємство здійснює діяльність, яка характеризується високим рівнем ризику та невизначеності та вимагає стандартизованого підходу до вирішення проблем економічного аналізу; впровадження нових методів управління

операціями та виконання угод; адаптація управління до вимог теперішньої ситуації на ринку в Україні; забезпечення доступу до всіх видів дозволеної інформації для партнерів; перенавчання працівників для роботи з новими партнерами.

Насамперед підприємство слід аналізувати через призму його поточних проблем із заборгованістю, врегулювання відносин із кредиторами, постачальниками. Що стосується внутрішніх проблем підприємств, то їх вирішувати слід, здійснюючи постійний пошук нових напрямків діяльності, розуміючи при цьому необхідність ліквідувати безперспективні напрямки з огляду на важливість такої категорії як фінансова стійкість.

У результаті отримуємо чотири групи підприємств, де першу групу становлять ті з них, які мають стійкі позиції на ринку та високий рівень фінансової надійності, другу – з такими ж позиціями на ринку, але з нестійким фінансовим станом. Третю групу становлять підприємства зі слабкою ринковою позицією, але з високим рівнем фінансової стійкості, і четверту – з такими ж позиціями на ринку, але нестійким фінансовим станом (табл. 2).

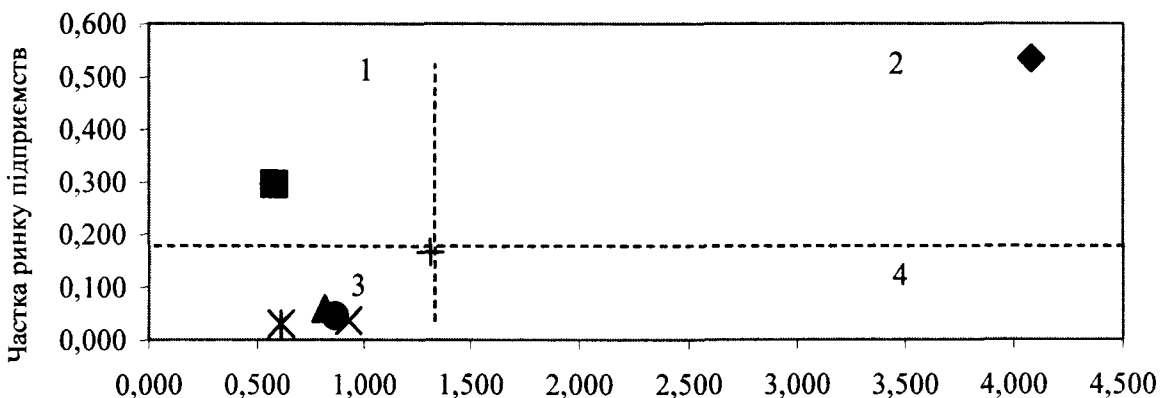
Таблиця 2

Матриця оцінювання підприємств лісообробної промисловості за часткою ринку та рівнем фінансової стійкості

	Абсолютна та нормальна фінансова стійкість	Кризовий та нестійкий фінансовий стан
Частка на ринку вище середньої	1	2
Частка на ринку нижче середньої	3	4

Враховуючи умови обмеженості інвестиційних ресурсів та необхідність їхнього максимально ефективного використання, підприємства першої та четвертої груп доцільно виключити з числа претендентів. Причому підприємства першої групи у зв'язку з наявністю в них достатніх фінансових ресурсів для самофінансування процесу трансформації своєї діяльності, а підприємства четвертої – у зв'язку з тим, що вони потребують проходження процедури банкрутства.

Підприємства третьої групи в основному потребують заходів з підвищення ефективності маркетингу та покращання конкурентоспроможності своєї продукції, тобто затратних методів реорганізації своєї діяльності. Підприємства другої групи, продукція яких користується попитом на ринку, потребують в основному поліпшення ефективності менеджменту, тобто не затратних або мало затратних методів реорганізації своєї діяльності (рис. 2).

Умовні позначення:

Коефіцієнт фінансової стійкості

- ВАТ "Івано-Франківський лісокомбінат" ◆ ВАТ "Надвірнянський лісокомбінат"
- ▲ ВАТ "Вигодський лісокомбінат" × ВАТ "Болахівський лісокомбінат"
- ✕ ВАТ "Дзвиняцький лісокомбінат" ● ВАТ "Коломийський лісокомбінат"
- + Середньо-галузеве значення

Рис. 2. Результати матричного рейтингування підприємств лісопромислового комплексу Ів.-Франківської обл. станом на 2002 р.

На третьому етапі селекції визначаються конкретні підприємства в межах кожної з вибраних груп. Однозначно віддати перевагу якому-небудь підприємству із множини інших є важким завданням, тому що кожне з них має свої сильні і слабкі риси. Так, у одних претендентів на кооперування порівняно з іншими може бути низька платоспроможність, але висока рентабельність активів та ефективні технології, або низька рентабельність продажу при стабільно високій частці прибутку у всій сумі джерел власних ресурсів тощо. Тому, для зменшення суб'єктивізму при прийнятті управлінських рішень щодо розподілу інвестиційних ресурсів пропонується на останньому етапі вибору підприємств претендентів використовувати експертно-аналітичну оцінку їх інвестиційної привабливості за інтегральним рейтингом.

В основу розрахунку цього рейтингу покладені основні часткові показники, які характеризують виробничо-господарську діяльність підприємства: виробничий потенціал підприємства, обсяг діяльності, ефективність використання ресурсів, позиція на ринку, ефективність маркетингу та менеджменту. Конкретний набір показників повинен змінюватися залежно від підгалузі, в якій працюють конкретні підприємства лісообробної промисловості: первинна обробка деревини, виробництво меблів і інші види продукції.

Сама процедура вибору об'єктів кооперування на цьому етапі буде реалізовуватись в такій послідовності [7, с.145]:

– всі підприємства певної групи зображають у вигляді матриці параметрів їх діяльності ($i=1, t$), де за рядками проставляються параметри, а за стовпцями підприємства-претенденти на інтеграційні трансформації та кооперування ($j=1, n$);

– з побудованої матриці формується гіпотетичне підприємство, яке має найкращі значення окремих параметрів зі всіх підприємств претендентів, і ці дані записуються в $n+1$ стовпець, тобто значення $X_{in+1} = \max_i [X_{ij}]$ (табл. 3);

Таблиця 3

Матриця показників діяльності підприємств та еталонного значення

Показники	Значення показників за підприємствами у 2002 р.						Еталонне значення
	ВАТ "Івано-Франківський ЛК"	ВАТ "Надвірнянський ЛК"	ВАТ "Вигодський ЛК"	ВАТ "Болехівський ЛК"	ВАТ "Дзвиняцький ЛК"	ВАТ "Коломийський ЛК"	
Частка ринку	0,296	0,534	0,058	0,036	0,031	0,045	0,534
Частка зносу основних фондів	0,547	0,550	0,424	0,609	0,583	0,519	0,609
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,580	4,081	0,817	0,927	0,610	0,865	4,081

– параметри вихідної матриці нормалізуються за кожним показником гіпотетичного "етапного" підприємства за формулою [8, с.184; 9, с.124] (табл. 4):

$$Y_{ij} = X_{ij} / X_{in+1}, \quad (1)$$

Матриця нормалізованих показників діяльності підприємств

Показники	Значення показників за підприємствами у 2002 р.						
	ВАТ "Івано-Франківський ЛК"	ВАТ "Надвірнянський ЛК"	ВАТ "Вигодський ЛК"	ВАТ "Болахівський ЛК"	ВАТ "Дзвиняцький ЛК"	ВАТ "Коломийський ЛК"	Еталонне значення
Частка ринку	0,554	1,000	0,109	0,067	0,057	0,085	1,000
Частка зносу основних фондів	1,025	1,030	0,795	1,140	1,092	0,971	1,000
Фінансова стійкість	1,087	7,644	1,530	1,737	1,142	1,620	1,000

– визначається близькість кожного підприємства-претендента до "еталонного підприємства".
За показником мінімуму квадратів відхилень, тобто за формулою [10, с.104]:

$$R_j = \sqrt{\sum_{i=1}^m (1 - y_{ij})^2} \quad (2)$$

– встановлюється рейтинг підприємств-претендентів у межах виділених груп за збільшенням його віддалі від "еталонного підприємства":

$$R_{n+1} \leq R_1 \leq R_2 \leq \dots \leq R_n \quad (3)$$

де 1,2...n – нові параметри підприємств залежно від рівня їх рейтингової оцінки для кооперування.

Значення рейтингового показника діяльності проаналізованих у роботі підприємств містяться у табл. 5.

Таблиця 5

Значення рейтингового показника діяльності підприємств

Значення рейтингу за підприємствами у 2002 р.					
ВАТ "Ів.-Франківський ЛК"	ВАТ "Надвірнянський ЛК"	ВАТ "Вигодський ЛК"	ВАТ "Болахівський ЛК"	ВАТ "Дзвиняцький ЛК"	ВАТ "Коломийський ЛК"
R1	R2	R3	R4	R5	R6
0,33345	6,67304	0,56594	0,05653	0,70877	0,32333

Параметри рейтингу підприємств внаслідок оцінки такі:

$$R_2 < R_5 < R_3 < R_1 < R_6 < R_4$$

$$6,67304 < 0,70877 < 0,56594 < 0,33345 < 0,32333 < 0,05653$$

Ці методичні підходи до кваліфікації підприємств для обґрунтування рішень щодо вибору об'єктів для регулювання трансформацій шляхом кооперування, у напрямках витратної і маловитратної трансформації, є досить ефективними. Їх апробації у низці підприємств показали, що вони дозволяють: на перших етапах різко змінити обсяг аналітичних розрахунків; на останньому етапі для обґрунтування рішень включити необмежене число претендентів та їх параметрів; дає

можливість використовувати не лише великі за обсягом інформації показники, але і оцінити їх зміни за різні періоди часу; проводити вибір серед підприємств різних підгалузей за умови стандартного набору показників.

Завершуючи, зауважимо, що для об'єктивного виявлення претендентів з найперспективнішою інвестиційною привабливістю потрібен комплексний аналіз їх фінансового стану, причин і чинників, які його формують, зокрема, тих, які визначають рівень рентабельності виробництва. Однак запропонована методика класифікації підприємств лісообробної промисловості дозволяє ефективно виділити чотири групи підприємств галузі, які слід враховувати при виборі об'єктів для кооперування:

- підприємства, які можуть ефективно функціонувати без додаткових інвестиційних ресурсів;
- підприємства, які можуть провести трансформацію без витратної реорганізації або за рахунок самофінансування;
- підприємства, для реалізації яких потрібно використати кошти державної фінансової підтримки;
- безперспективні підприємства, які повинні пройти процедуру банкрутства.

Зрозуміло, що кожному з підприємств перших трьох груп повинна відповідати своя стратегія і тактика розвитку, яка забезпечила б їх найшвидшу адаптацію в новій економічній ситуації в Україні.

У системі сформованих міжгалузевих комплексів України лісовий комплекс, як виробничо-економічна система, відіграє системоутворюючу роль, формуючи одночасно промисловий та споживчий ринок. Комплекс дає роботу 4–5% задіяному трудовому потенціалу держави, виробляючи при цьому близько 2,5% валового продукту України та забезпечуючи реалізацію низки міжгалузевих функцій, які по стадіях об'єднуються в ланцюг „лісовирощування – заготівля – переробка” [11, с.45]. Оскільки перші етапи виробничого ланцюга лісопромислового комплексу перебувають сьогодні у монополії держави, доцільно враховувати нормативно-законодавчі основи управління лісопромисловим комплексом.

Галузеву кооперацію підприємств лісопромислового комплексу можна здійснювати на засадах створення договірних об'єднань підприємств з метою налагодження тривалих виробничо-комерційних відносин з спільним використанням майна об'єднання. Інші форми кооперування, такі як, наприклад, злиття підприємств, є недоцільними, оскільки, як зазначено вище, існує монополія держави на певних етапах виробничого ланцюга. Цей фактор утруднює можливість формування певних корпоративних відносин на засадах спільної власності.

При створенні виробничих об'єднань на базі підприємств лісопромислового комплексу слід враховувати законодавчі особливості лісокористування в Україні. Кооперування під час регулювання трансформації передусім спрямоване на розширення діяльності підприємств. Однак у законодавстві існує низка обмежувальних актів щодо обсягів діяльності лісообробних підприємств.

Досвід трансформацій підприємств у лісопромисловому комплексі України показав саме такі слабкі місця у діяльності підприємств галузі, як кадри, корпоративне управління та галузеве кооперування. Підприємствам, які налаштовані на удосконалення механізмів трансформацій з метою підвищення власної конкурентоспроможності, доцільно застосувати такий комплекс регулювання економіко-організаційних змін.

1. Гошовська О.В. Стратегічне управління підприємствами на синергічних засадах. Дис... канд. екон. наук: 08.06.01. НУ „Львівська політехніка” – Львів, 2002. – 222 с. 2. Кузьмінський В.О. Теоретичні основи інтеграції капіталів // Фінанси України. №2, 2003. – С. 124–132. 3. Рудык Н.Б., Семенкова Е.В. Рынок корпоративного контроля: слияния, жесткие поглощения и выкупы долговым финансированием. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 456 с. 4. Андрушко Л.В. Концентрація лісогосподарського виробництва на підприємствах Державного комітету лісового господарства України: Автореф.дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Український державний лісотехнічний університет. Львів, 1998. – 19 с. 5. Марчук Л.В. Методика класифікації підприємств лісообробної промисловості за рівнем фінансової стабільності та інвестиційної привабливості //

Наукові записки. Збірн. наук. пр. кафедри екон. аналізу. – Вип. 11. – Ч. 2. Тернопільська академія народного господарства. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – С. 47–50. 6. Румянцева Е. Механізм реорганізації фінансової функції підприємства // Проблеми теорії и практики управління. №1, 2002. – С. 83–88. 7. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: Монографія. – К.: КНЕУ, 2001. – 387 с. 8. Лук'яненко І.Г., Краснікова Л.І. Економетрика: Підручник. – К.: Товариство “Знання”, КОО, 1998. – 494с. 9. Фециур Р.В., Барвінський А.Ф., Кічор В.П. та інші. Статистика. Теоретичні основи і прикладні аспекти: Навч. посібник. – Львів: Інтеллект-Захід, 2003. – 576с. 10. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз: Навч. посібник — К.: МАУП, 2000. — 152 с. 11. Корецький Б.М., Марчук Л.В. Трансформація лісопромислового комплексу: політика та пріоритети // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. Зб.наук.пр. каф. управління трудовими ресурсами і розміщення продуктивних сил Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – С. 45–49.

ББК 65.9(4Укр.)262.2

Н.Б. Татарин

Львівська державна фінансова академія

МІСЦЕ ТА СТАН РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ В ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

© Татарин Н.Б., 2005

Розкрито місце та значення фондового ринку у фінансовій системі України. Показано, які позитивні та негативні зміни відбулись за роки незалежності України та необхідність державного регулювання фондового ринку в Україні.

The place and value of fund market in the financial system of Ukraine is determined in the article. It is shown, what positive and negative changes happened for years the independence of Ukraine and necessity of the state regulation of fund market in Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Важливою характеристикою інноваційного зростання та інвестиційної привабливості в країнах з розвинутою ринковою економікою є фондовий ринок. Сьогодні в Україні проблема пошуку фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності вкрай актуальна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Ця тема вже розкривалась автором у таких статтях: “Фінансова реструктуризація в Україні”, “Фондовий ринок – фактор фінансового забезпечення розвитку економіки”.

Цілі статті. Створення діючих ефективно фінансових ринків є найважливішими завданнями реформування економіки країни. Будь-які масштабні економічні перетворення залишаться незавершеними без створення конкурентоспроможного фінансового сектора, здатного мобілізувати, перерозподіляти та надавати реформованій економіці інвестиційні ресурси. Тому розвиток фондового ринку як невід'ємної частини фінансового ринку та важливого сегмента національної економіки набуває першочергового значення.